

Dana DUMA

Un cineast scriitor: Woody Allen

Abstract

The Romanian release of the new film „Scoop” and of the book „Mere Anarchy”, both signed by Woody Allen, confirms the opinion he is a writer-film director. His movies are full of bright one liners and literary allusion, while his sketches are nurtured with his cinematic experience.

„Ultimul mare comic american”, cum mai este numit cineastul-actor Woody Allen, revine în atenția publicului românesc grație unui film, *Scoop*, dar și unei cărți, *Anarhie pură*, lansate în același timp. O foarte bună ocazie de a ne confirma părerea că Allen este un regizor scriitor, ale cărui filme strălucesc prin replicile memorabile și prin trimiterile literare, în timp ce cărțile sale se nutresc permanent din experiența lui cinematografică. Deși septuagenar, „bufonul literat postmodern”, cum îl numea un comentator, revine în plină formă, demonstrând că imaginea sa febrilă nu și-a epuizat resursele. Faimoasele vorbe de duh (*wise cracks*)

condimentează din nou povești foarte bine scrise, fie că sunt destinate ecranului, fie paginii tipărite.

O comedie autoironică

Lansată în sălile noastre de cinema cu subtitlul *Bomba zilei*, noua comedie alleniană poate fi înscrisă în marea familie a peliculelor despre jurnaliști și excesele jurnalismului. Eroina, o jună studentă la ziaristică din Statele Unite, aflată în vizită la Londra, se simte datoare să rezolve enigma unei crime după ce fantoma unui recent decedat ziarist britanic îi sugerează identitatea asasinului. Desoperirea „ucigașului din cartea

de tarot”, care își alege victimele dintre brunetele drăguțe, devine obsesia blondei americane (Scarlett Johansson), secondată în investigațiile ei detective de magicianul Splendini (Woody Allen), în show-ul. Simpateticul cuplu de detecțivi amatori amintește de investigatorii ad hoc din *Misterul crimei din Manhattan* (unde Woody Allen apărea împreună cu Diane Keaton). Ca și în mai vechiul film, femeia e mai curajoasă, deși motivația ei este de altă natură. Blonda Sondra își punе viața în pericol pentru a avea exclusivitate asupra unui *scoop*, o știre-bombă care să-i asigure o lansare în trombă pe piața gazetăriei.

Așa cum ne-a obișnuit, Allen revine la temele sale dragi, cărora le oferă mereu o nouă abordare. De data aceasta este vorba despre magie, despre care autorul declara: „În fond, toate filmele mele au un raport cu magia, inclusiv scheiciul din *New York Stories*. Este esențială pentru mine. Nu-mi plac poveștile prea realiste”¹. Trebuie să recunoaștem că implicarea magiei sporește farmecul povestii polițiste, aşa cum se întâmplat și în *Alice*, unde o soție bovarică primește de la un vrăjitor chinez o poțiune care o face nevăzută, și în *Umbre și ceață*, unde un Tânăr acuzat pe nedrept de o crimă se salvează în oglinda magicianului, dar și în *Blestemul scorpionului de jad*, unde, hipnozatați de un ma-

1. În revista „Positif” (Paris) nr 444, februarie 1998

gician, un bărbat și o femeie rivali în profesie își recunosc afecțiunea reciprocă.

Magicianul Splendini nu este însă, în *Scoop*, provocatorul răsturnărilor miraculoase. El își execută cu brio numerele de prestidigitație și iluzionism, dar nu prea pare dispus să credă în intervențiile de pe altă lume. Fantoma jurnalistului ucis (Ian McShane) pentru că știa prea multe despre criminal asigură aici această intruziune, cerând pedepsirea vi-novatului. Si acest „mesaj de dincolo” are un antecedent în creația alleniană, în *Alice*, unde fantoma unui fost iubit, văzută numai de eroină, îi deschide ochii asupra duplicității bărbaților din jurul ei. Woody Allen ne-a obișnuit cu aceste reveniri, ca și cu filmele-pereche. În cazul lui *Scoop*,

acesta ar fi *Celebritate*, povestea unui gazetar cinic, dispus la orice pentru a-și crește cota de notorietate. Eroina jucată acum de Scarlett Johansson nu e atât de cinică, iar curajul e cât pe ce s-o coste viața, după cum vedem aproape de final, unde criminalul de origine aristocratică (Hugh Jackman) încearcă s-o înnece. Această scenă conține o trimitere omagială la clasicul film *Rapacitate* de Eric von Stroheim, al cărui fan declarat Woody Allen este. Referințele cinefile sunt, de altfel, numeroase și cinefilul împătimit se bucură să recunoască, de pildă, trimiterea la Chaplin. Ca și acesta în *Luminile rampei*, cineastul-actor apare pe scena unui teatru de varietăți, într-un număr memorabil, și tot ca acolo are o parteneră

mult mai Tânără, de care îl leagă o specială prietenie. Dacă pelcula chapliniană citată era una cu accente testamentare, am putea distinge și în *Scoop* asemenea aluzii. Deși e vorba despre o comedie, și încă una foarte spumoasă, scenaristul Allen îl ucide pe eroul jucat de el, Splendini decedând într-un accident provocat de incapacitatea americanului de a se adapta la condusul cu volanul pe dreapta din Marea Britanie. Gluma poate fi însă luată și ca o autoironie la adresa încercărilor sale de a se adapta sistemului de lucru în cinematografia europeană. După cum se știe, după ce a început să găsească tot mai greu finanțare în Statele Unite, el a acceptat propunerile unor producători europeni și ultimele sale filme au fost realizate în

Anglia (*Match Point* - 2005, *Scoop* - 2006, *Cassandra's Dream* - 2007) sau în Spania (*Vicky Cristina Barcelona*). La fel ca Orson Welles acum o jumătate de secol, geniul american găsește înțelegere și sprijin financiar pe sol european. Nu e de mirare, pentru că hazul lui autoironic și plin de aluzii culturale e mai puțin gustat în Statele Unite, unde sălile sunt invadate de filme pentru adolescenți cretini, un triumf al acelui *bathroom humour* (umor fiziolitic) care face din comedie americană a momentului un peisaj destul de deprimant. Tocmai de aceea lui Woody Allen i se cuvine toată recunoașterea celor care încă mai cred că în cinematografe se poate râde intelligent.

Cartea unui geniu comic

Volumul *Anarhie pură* (*Mere Anarchy*, în original), apărut la Editura Humanitas, confirmă reputația lui Woody Allen de „arteziană de vorbe de duh”. Cele 18 povestiri care-l alcătuiesc duc mai departe preocupările prozatorului care, la fel ca Saul Bellow sau Philip Roth, și-a făcut o specialitate din descrierea preocupărilor, obsesilor și ţinzelilor intelectualului american. Eroii săi traversează diverse crize (erotice, de identitate, de inspirație) și sunt seduși de soluții de salvare dintre cele mai extravagante. Fie că este vorba despre „mișcarea de Ascensiune Hathor”, care asigură accesul la levitație și

translocare instantanee (în „A grești e omenește - a pluti, divin”), fie de „materialele postmoderne” pentru îmbrăcăminte („Sam, ai parfumat prea tare pantalonii”), despre „rugăciunile personalizate” („Aleluia, s-a vândut”) sau despre „teoria totului” („Cu corzile întinse”), metodele moderne de combatere a disperării create de șarlatanii transformați de televiziuni în vedete sunt o mină de aur pentru scriitorul atât de pasionat de angoasele omului modern. Goana după alimente rare și exorbitante este o altă sminteală a lumii moderne care-l inspiră pe autor, într-o dintre cele mai bune povestiri ale volumului, „Papilele tale gustative”, în care avem plăcerea să descoperim un erou român, escrocul conte Vănescu.

Dar poate că cele mai savuroase texte ale cărții se învârt în jurul lumii spectacolului, lume pe care Allen o cunoaște ca pe buzunarele proprii și o evocă foarte colorat și în filmele sale. De un umor irezistibil este mai ales „Cântați, voi, torturi Sa-

cher”, în care imaginează o discuție între un regizor și un scenarist care ar urma să realizeze un *musical* intitulat *Fun de siècle* (jocul de cuvinte e și el foarte simpatic). Iar printre eroi s-ar afla Gustav Mahler, Alma Mahler, Gropius, Wittgenstein, Rilke și alte celebrități ale culturii europene. Iar umorul devine devastator într-o frază ca aceasta:

“Există o veche superstiție în teatru, care spune că orice show în care Franz Kafka împrăștie nisip pe scenă și dansează step e un risc prea mare”. Foarte amuzantă și foarte sarcastică la adresa lăcomiei lumii filmului este „Iederă otrăvită, ultima dublă”. Cât despre „O surpriză zguduită procesul Disney”, în care Mickey Mouse este convocat în procesul unui mare producător, umorul devine delirant. Întregul volum stă mărturie despre calitatea umorului atât de special al lui Woody Allen, îmbibat de referințe culturale, dar niciodată snob. O carte de neocolit pentru fanii scriitorului-cineast.